

แพรวสำนักพิมพ์

นิทานเวตาล

นิทานเวตาล

พระนิพนธ์ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ

แปลรสำนักพิมพ์

นิทานเวตาล

พระนิพนธ์

พระราชวรรังค์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ

พระราชธิดาทรงอ่านหนังสือตลอดแล้วก็สำแดงอาการพิโรธ ตรัสแก่นางนมด้วยสำเนียงอันซุ่มเค้นว่า “นี่แกเป็นอะไรไปจึงบังอาจนำหนังสือนี้มาให้ คนโง่ที่เขียนหนังสือแต่งฉันที่ไม่เป็นก็แค้นจะแต่งกับเขาด้วย คนแต่งฉันทีไรๆ เช่นนี้ยังอาจมาแต่งถวายพระราชธิดา อยากรู้ว่าเรียนหนังสือมาแต่สำนักไหนจึงเลวถึงเท่านี้” นางตรัสพลางทรงฉีกหนังสือตอนที่ว่า “ศศิไชรบิไยดี” ส่งให้นางนมแล้วตรัสว่า “แกจงนำเอาคำตอบนี้ไปให้ชายที่แต่งฉันที่ไม่เป็น แล้วตัวแกเองจงอย่าทำเอื้อมอาจถือหนังสือเข้ามาเช่นนี้อีกเป็นอันขาด”

บางตอนจากนิทานเวตาล

เรื่องที่ ๑

การอ่านดีจรรยาผู้รักวิชา

นิทานเวตาล

แพร่สำนักพิมพ์

ในเครือบริษัทอมรินทร์ คอร์เปอร์เรชั่นส์ จำกัด (มหาชน)

๓๙๙ ถนนชัยพฤกษ์ (บรมราชชนนี) เขตตลิ่งชัน กรุงเทพฯ ๑๐๑๗๐

โทรศัพท์ ๐-๒๔๒๒-๕๕๕๕ ต่อ ๕๕๖๕, ๕๕๖๕ E-mail: info@amarin.co.th

www.amarinbooks.com   @amarinbooks

สงวนลิขสิทธิ์หนังสือเล่มนี้ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๓๗

ห้ามคัดลอกเนื้อหา ภาพประกอบ รวมทั้งดัดแปลงเป็นฉบับอื่นกึ่งเสียง ดัดแปลงวีดิทัศน์
หรือเผยแพร่ด้วยรูปแบบและวิธีการอื่นใดก่อนได้รับอนุญาต

สื่อดิจิทัลนี้ให้บริการดาวน์โหลดสำหรับบริการตามเงื่อนไขที่กำหนดเท่านั้น

การทำซ้ำ ดัดแปลง เผยแพร่ ไม่มีวิธีใด ๆ นอกเหนือจากเงื่อนไขที่กำหนด

ถือเป็นความผิดอาญาตาม พรบ.ลิขสิทธิ์ และ พรบ.ว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์

เลขมาตรฐานสากลประจำหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ 978-616-18-8382-9

เจ้าของ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา บริษัทอมรินทร์ คอร์เปอร์เรชั่นส์ จำกัด (มหาชน)

กรรมการผู้อำนวยการใหญ่ ศิริ บุญพิทักษ์เกศ • กรรมการผู้จัดการ อุษณีย์ วิธกพันธ์

รองกรรมการผู้จัดการ ศศกร วัฒนาสุทธีวงศ์ • ที่ปรึกษา อองอาจ จิระอร

บรรณาธิการบริหาร พิมพ์ชนก ศิริวรรณวิ • บรรณาธิการ จตุพล บุญพรัตน์, บรรณาตร แสงทอง

ผู้จัดการฝ่ายการผลิต อมรวิมลทิน เขียวกลิ่น • ศิลปกรรมปก วรรณศิลป์ สุวิทย์เสถียร

ออกแบบรูปแบบ ฤศล คงสวัสดิ์, กันติศา เพ็ชรพรมวิรักษ์ • คอมพิวเตอร์ อารติ ภักทวารินทร์

พิสูจน์อักษร ศศิธร ศรีสุว, ชีวดา ศรีพิพัฒน์กุล

น.ม.ส.กับนิทานเวตาล

ทรงใช้นามปากกา น.ม.ส. ไม่ว่าจะเป็นนิพนธ์ร้อยแก้วหรือ
กาพย์กลอน ถ้าเป็นของ น.ม.ส.แล้ว เราจะเห็นว่ามีส่วน
โวหารวิเศษกว่าของผู้อื่น และอาจกล่าวได้ว่า กรมหมื่น
พิทยาลงกรณ์เป็นกวีผู้เดียวที่นิพนธ์กวีโดยไม่ได้เลียนของเก่า
คำฉันทหรือบทกาพย์กลอนอื่นของพระองค์ มีส่วนโวหาร
และภาษาของพระองค์เอง ในทางร้อยแก้วนั้น ส่วนของ
น.ม.ส.เป็นส่วนที่มีชีวิตชีวา มีพรรณสพอยู่ด้วยเสมอ...
นิทานเวตาลเป็นเรื่องนิทานจากอินเดีย ทรงเรียบเรียงจาก
ต้นฉบับภาษาอังกฤษของเบอร์ตัน ถ้าผู้ศึกษาต้องการศึกษา
ส่วน น.ม.ส.แล้วควรได้อ่านเรื่องนี้

นายตำรา ณ เมืองใต้

นิทานเวตาล ประกอบด้วยอรรถรสมากมายหลายอย่าง ส่วน
บางตอนมีโคลงฉันท์เป็นคติธรรม และข้อคิดคลุกเคล้า
ตลอดเล่ม

ประพัฒน์ ตรีณรงค์

นิทานเวตาล เป็นงานประพันธ์ชิ้นสำคัญที่แสดงลีลาการเขียน ร้อยแก้วของ น.ม.ส. ได้อย่างดีเยี่ยม แต่คำประพันธ์ร้อยกรอง บางบทที่แทรกอยู่ในนิทานเรื่องต่างๆ นั้น ไม่ไพเราะกลมกลืน กับเนื้อเรื่องเท่าที่ควร ซึ่งถ้าไม่มีแทรกเอาไว้ คงจะทำให้อ่าน ร้อยแก้วได้ราบรื่นตลอดไปได้กว่า ความไพเราะและความ แจ่มแจ้งในท่วงทำนองการบรรยายร้อยแก้วของ น.ม.ส. ใน เรื่องนี้มีเพียงใดไม่จำเป็นต้องกล่าว ผู้ที่อ่านมาแล้วย่อมตระหนัก ในความจริงข้อนี้ได้ดีด้วยตัวเอง นิทานเวตาลเป็นวรรณคดี สันสกฤตในยุคกลางที่มีการดำเนินเรื่องกระชับ ดีกว่าร้อยแก้ว ในสมัยแรกของสันสกฤต (คริสต์ศตวรรษที่ ๗-๘) เนื้อเรื่อง ไม่ยืดเยื้อ แม้จะมีนิทานซ้อนนิทานอยู่บ้างเล็กน้อยตามแบบ นิทานสันสกฤต แต่ก็ไม่ถึงกับทำให้เบื่อหน่าย หนังสือเรื่องนี้ ไม่ใช่งานที่แสดงคำสอนที่แท้จริงในศาสนาพราหมณ์ แต่ก็ ไม่แสดงคำสอนในศาสนาพุทธและศาสนาไชนะอย่างแจ่มชัด แม้จะมีปรากฏอยู่บ้าง เพียงแต่มีแนวสั่งสอนบางอย่างเอนเอียง ไปทางลัทธิตันตระ และอธิบายเกี่ยวกับธรรมศาสตร์ นิติศาสตร์ และกามศาสตร์อยู่บ้างบางตอน อย่างไรก็ดี เราอาจจะนับเรื่องนี้เป็นวรรณคดีคำสอน (Didactic Literature) ได้เรื่องหนึ่ง แม้จะไม่ค่อยมีอะไรเป็นขึ้นเป็นอันในทางสั่งสอนเท่าใดนัก

ศักดิ์ศรี แยมันดดา

ในทางภาษาและวรรณคดี กรมหมื่นพิทยาลงกรณทรงได้รับพระเกียรติสูงสุด ใช้พระนามแฝงว่า น.ม.ส. อันเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย ทรงแต่งหนังสือไว้มาก ทั้งที่เป็นร้อยแก้วและกวีนิพนธ์ ทรงเคร่งครัดในการใช้ภาษาและถ้อยคำให้ถูกต้อง ทรงเป็นนักเขียนและกวีที่มีโวหารพิเศษ ทรงมีอารมณ์ในการแต่งหนังสืออย่างมาก จึงทำให้พระนิพนธ์แทบทุกเรื่องของพระองค์จับจิตติดใจผู้อ่าน

การที่นักอ่านวรรณคดีต่างลงความเห็นพ้องกันเช่นนี้ ก็ย่อมจะเป็นข้อสะกิดใจให้คิดว่า บทพระนิพนธ์ของ น.ม.ส. มีลักษณะดีเด่นดังกล่าวจริงหรือไม่ ผู้เขียนเองได้เคยศึกษาบทพระนิพนธ์ของพระองค์มาบ้าง จึงพอที่จะสรุปได้ว่า การที่บทพระนิพนธ์ของพระองค์ได้รับการยกย่องว่าดีเดิมนั้นเกิดจาก

๑. ทรงมีพระปรีชาสามารถยิ่งในการสรรคำสำนวนโวหารและระบบสัมผัสต่าง ๆ ซึ่งนับว่าเป็นอลังการอย่างหนึ่งที่ทำให้บทพระนิพนธ์ของพระองค์คมคายและไพเราะยิ่ง

๒. ทรงแทรกอารมณ์ขันลงในบทพระนิพนธ์โดยเฉพาะประเภทร้อยแก้ว จะเห็นได้ว่าอารมณ์ขันที่ปรากฏอยู่ในพระนิพนธ์นั้น ผู้อ่านต้องขบขันจึงจะเห็นขัน

๓. ทรงแสดงข้อคิดเห็นส่วนพระองค์เกี่ยวกับด้านต่าง ๆ เช่น ภาษา วรรณคดี การเมือง เป็นต้น ซึ่งข้อคิดเหล่านั้นให้ทั้ง

ความเพลิดเพลिन และเสริมสร้างสติปัญญาแก่ผู้อ่านอย่างมาก
ทั้งยังเป็นข้อคิดที่ทันสมัยอยู่เสมอ

เจือ สตะเวทิน

ความรุ่มรวยเสน่ห์ของ นิทานเวตาล นอกจากจะอยู่ที่เนื้อเรื่อง
ของตัวนิทานแล้ว อารมณ์ขันของ น.ม.ส. ก็เป็นส่วนหนึ่งที่เสริม
รสชาติตามแบบไทยๆ อารมณ์ขันใน นิทานเวตาลพบได้จาก
การใช้สำนวนหรือคำที่ออกจะประชดตัวละครบ้าง คำที่ให้
ภาพชัดแย้งกับบริบทบ้าง หรือค่าง่ายๆ แต่ให้ภาพน่าขบขัน

ชเนศ เวศร์ภาดา

การอ่าน นิทานเวตาล ให้ได้รสชาติสูงสุด มิใช่อ่านเพียงให้ได้
รสความเพลิดเพลिनเท่านั้น พินิจตัวอย่างเค้าโครงหลักของ
เรื่องและข้อความที่ยกมาแล้วจะเห็นว่า ทุกคำ ทุกความ มีความ
หมาย ช่อนเงื่อนซ่อนปมไว้หลายชั้นหลายเชิง การอ่าน
ความหมายระหว่างบรรทัดจึงเป็นความสนุกทางปัญญาอย่าง
หนึ่ง ผู้อ่านจะพบว่า ผู้ที่ได้ชื่อว่า “ปราชญ์กวี” เช่น น.ม.ส.
ทรงพระอัจฉริยภาพลึกล้ำเพียงใด และหากได้อ่านความหมาย
ระหว่างบรรทัดของนิทานทุกเรื่องที่ซ่อนอยู่ภายในโครงเรื่อง
ใหญ่ ก็จะพบความสลับซับซ้อน และเกิดความสนุกสนาน

ทางปัญญาในทุกส่วนเลี้ยวของ นิทานเวตาล โลกทัศน์ และ
ภูมิปัญญาตะวันออก ตลอดจนไหวพริบปฏิภาณที่แฝงฝังอยู่
ในเรื่อง บอกผู้อ่านว่า นิทานเวตาลโดยตัวของมันเอง จาก
ต้นฉบับสันสกฤตโบราณดั้งเดิม “มิใช่ธรรมดา” เมื่อบวกกับ
ความลึกล้ำของปราชญ์กวีไทยเช่น น.ม.ส. ซึ่งเป็นรัตนกวีแห่ง
ราชสำนักสยามด้วยแล้ว ก็ยิ่ง “ไม่ธรรมดา” อย่างแน่นอน

การอ่านเพื่อความเข้าใจ “สาร” ที่ซ่อนอยู่อย่างลึกซึ้ง และ
น่าจะสื่อโดยความตั้งใจขององค์ผู้นิพนธ์ จะชัดเจนยิ่งขึ้น ถ้า
ผู้อ่านเอา นิทานเวตาลวางลงในบริบทสังคมไทยในสมัยรัชกาล
ที่ ๖ ถึงรัชกาลที่ ๗ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ก่อนเปลี่ยนแปลง
การปกครอง ๒๔๗๕ ด้วย และศึกษาพระประวัติของ น.ม.ส.
ควบคู่กันไป

ชลธิรา สัตยารัตนา

คำนำสำนักพิมพ์

กว่า ๒,๕๐๐ ปีที่วรรณคดีอินเดียโบราณเรื่อง *เวตาลปัญญา-
วิสติ* หรือ *นิทานเวตาล ๒๕ เรื่อง* อุบัติขึ้นในบรรณพิภพ
ด้วยภาษาสันสกฤต และโดยแต่เดิมนับได้ว่าเป็นวรรณกรรม
มุขปาฐะที่เล่าต่อกันมาด้วยปาก เผยแพร่ทั่วไปในชมพูทวีป
ทั้งนี้เพื่อความบันเทิงเรีงรมย์ดังที่เสฐียรโกเศศใช้คำว่า
“เพื่อความพอใจของมนุษย์” แต่ขณะเดียวกันก็ได้
สอดแทรกคติธรรมคำสอนไว้เป็นเครื่องกล่อมเกลาคจิตใจ
จวบเมื่อภาษาเล่าด้วยปากเจริญขึ้นเป็นตัวอักษรและ
ภาษาเขียน จึงได้มีการบันทึกเรื่องเล่าเหล่านั้นไว้เป็น
ลายลักษณ์อักษร ดังที่ปรากฏทราบต่อมาว่า คิวทาสคือผู้ที่
แต่ง *นิทานเวตาล* ขึ้นเป็นภาษาสันสกฤต แล้วโสมทเวะ
คือผู้รวบรวม *นิทานเวตาล* กับนิทานอื่นๆ เข้าด้วยกัน ๓๐๐
เรื่อง ปรากฏอยู่ใน *ภกตสริตสาคร* (สาครอันเป็นที่รวม
กระแสนิยาย) เพราะฉะนั้นจะเห็นว่า *นิทานเวตาล* เป็น
เพียงแค่เลี้ยวหนึ่งของนิทานในภาษาสันสกฤตที่เชื่อกันว่า
เป็นนิทานที่เก่าแก่ที่สุดในโลก เมื่อเทียบกับนิทานที่เก่าแก่
แล้วอย่างนิทานอาหรับ นิทานเปอร์เซีย หรือแม้แต่นิทาน
ของชาวยุโรป

สำหรับ นิทานเวตาลกับคนไทยดูจะข้องเกี่ยวคุ้นเคยกันเป็นอย่างดี ด้วย น.ม.ส. (พระนามแฝงของพระราช-
วรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ) ได้ทรงแปลและ
เรียบเรียง ทั้งจัดพิมพ์เผยแพร่เป็นที่รู้จักแก่นักอ่านมาตั้งแต่
ปี พ.ศ. ๒๔๖๑ โดยพระองค์ทรงแปลจากฉบับภาษาอังกฤษ
จำนวนของเซอร์ริชาร์ด เบอร์ตัน จำนวน ๙ เรื่อง กับจำนวน
ของ เอช.ทอนร์นีย์ อีก ๑ เรื่อง รวมแล้ว ๑๐ เรื่อง มิได้
แปลครบทั้ง ๒๕ เรื่อง หรือแปลตรงจากภาษาสันสกฤต
ดังสำนวนแปลชั้นหลังของอาจารย์ศักดิ์ศรี แย้มนัตตา
แต่กระนั้นสำนวนแปลของ น.ม.ส. ก็ยังคงเป็นที่นิยมยกย่อง
อาจด้วยเพราะเป็นสำนวนแปลที่เรียบง่ายงดงาม มีชั้นเชิงวิ
พร้อมกันก็สอดแทรกอารมณ์ขัน ทั้งยังได้ลำดับเรื่องเสียใหม่
ให้มีทั้งภาคต้นเรื่องและภาคปลายเรื่อง จะคล้ายๆ ว่าเป็น
กลวิธีเล่าเรื่องซ้อนเรื่อง นิทานเวตาลไว้อีกชั้นหนึ่ง

อนึ่ง นิทานเวตาลของ น.ม.ส. ฉบับที่แพร่ว้านักพิมพ์
นำมาจัดพิมพ์ขึ้นนี้ ได้ใช้ต้นฉบับของสำนักพิมพ์จำลองศิลป์
เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๔ กับฉบับพิมพ์ของสำนักพิมพ์คลังวิทยา
เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๓ ในการเทียบเคียง ทั้งได้อาศัยหนังสือ
เรื่อง กถาสริตสาคร หิโตปเทศ และ นิยายเบงคลี ของ
เสฐียรโกเศศ กับอีกเล่มสำคัญ คือ อภิธานสังเขป เรื่อง
ศกุนตลา พระราชนิพนธ์ของล้นเกล้ารัชกาลที่ ๖ เป็น
แหล่งสอบค้นในการทำเชิงอรรถเพิ่มเติม อีกทั้งท้ายเล่ม
นอกจากยังคงผนวกบทความเชิงวิเคราะห์ นิทานเวตาล

โดย ชลธิรา ลัตยาวัฒนา จากหนังสือ สารานุกรมแนะนำ
หนังสือดี ๑๐๐ เล่มที่คนไทยควรอ่านไว้ดังเดิมแล้ว
ในการพิมพ์ครั้งที่ ๗ นี้ ได้เพิ่ม ประชุมปาฐกถาเรื่อง
“นิทานเก่าๆ” ของกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ฉบับพิมพ์
แจกในงานพระราชทานเพลิงศพจอมมารดาเลี่ยม เมื่อปี
พ.ศ. ๒๔๖๕ เป็นพิเศษแก่ผู้อ่านโดยคงอักขรวิธีไว้ตาม
ต้นฉบับ

แพรวสำนักพิมพ์

มิถุนายน ๒๕๕๔

คำนำ

(เมื่อพิมพ์ครั้งที่ ๑)

นิทานเหล่านี้ มีที่มาเดิมในหนังสือลัทธิฤๅณ ชื่อ *เวตาลปัญจะ-
วิศติ* แปลว่า นิทาน ๒๕ เรื่องของเวตาล ซึ่งคิวนาสได้แต่ง
ไว้แต่โบราณ แลโสมเทวะได้นำเอามารวมเข้าไว้ในกถาสริต
สาครในราวครึ่งต้นแห่ง ๑๐๐ ปีที่ ๑๒ แห่งคริสต์ศักราช
ต่อมาในระหว่าง ค.ศ. ๑๗๑๙ กับ ค.ศ. ๑๗๔๙ พระราชา
กรุงชัยปุระตรัสให้มีผู้แปล นิทานเวตาล จากภาษาสันสกฤต
เป็นพริชภาษา* แล้วมีผู้แปลเป็นหินที่ภายหลัง เรียกว่า
ไพตาลปัจจีลี แลทั้งแปลเป็นภาษาอินเดียอื่นๆ แทบทุก
ภาษา

นิทานเวตาลทั้งฉบับสันสกฤตแลฉบับหินที่ ได้มีคน
อังกฤษแปลเป็นภาษาอังกฤษ แลทั้งนายร้อยเอก เซอร์
อาร์. เอฟ. เบอร์ตัน ได้นำเอาเรื่องมาแต่งยกย่องไปตาม
สำนวนโวหารของเขา สำหรับให้คนอังกฤษอ่านอีกชั้นหนึ่ง
แต่ไม่เต็มทั้ง ๒๕ เรื่อง ถ้าใครอ่านนิทานเวตาลในภาษา
อังกฤษ อ่านฉบับของเบอร์ตันสนุกกว่าฉบับอื่น ถ้าจะ

* Braj Bhasha the dialect of Braj, a form of Hindi Spoken
in the neighbourhood of Mathara and other of the north-western
provinces. (H.H.Wilson)

เปรียบกับเครื่องเพชรพลอยที่ทำเป็นวัตถุสำหรับประดับกาย ก็เหมือนกับพลอยแซกอย่างดี ซึ่งช่างฝรั่งเอาไปฝังในเรือนทองคำอันมีรูปแลลายงดงาม ถูกตาผู้ดูที่ไม่ใช่แซก ถึงผู้อ่านมิใช่ฝรั่ง ก็เห็นดีอย่างฝรั่งได้ เพราะอ่านภาษาอังกฤษ

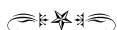
ส่วนฉบับภาษาไทยนี้ ได้ใช้ฉบับเบอร์ตันเป็นหลักในการเรียบเรียง ถ้าจะเอาเทียบกับฉบับที่แปลตรงมาจาก ลัทธิฤทธหรือหินที จะเห็นผิดกันมาก เพราะในฉบับอังกฤษ มีสำนวนความคิดแลโวหารของเบอร์ตันปะปนอยู่ก็มากขึ้นหนึ่งแล้ว ข้าในภาษาไทยมี น.ม.ส. ปกลงไปอีกชั้นหนึ่งเล่า อนึ่ง เรื่องในฉบับไทยนี้ บางเรื่องไม่มีในฉบับเบอร์ตัน บางเรื่องในฉบับของเบอร์ตันไม่ได้เอามาลงในหนังสือนี้.

พิบูลสงคราม

คลองบางกอกใหญ่

กรุงเทพฯ วันที่ ๑๕ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๑

สารบัญ

คำนิยม (๔)

คำนำสำนักพิมพ์ (๙)

คำนำผู้เขียน (๑๒)

ต้นเรื่อง ๑

เรื่องที่ ๑ ๒๙

เรื่องที่ ๒ ๖๓

เรื่องที่ ๓ ๑๐๓

เรื่องที่ ๔ ๑๒๑

เรื่องที่ ๕ ๑๓๕

เรื่องที่ ๖ ๑๖๑

เรื่องที่ ๗ ๑๘๑

เรื่องที่ ๘ ๒๑๑

เรื่องที่ ๙ ๒๓๕

เรื่องที่ ๑๐ ๒๕๕

ปลายเรื่อง ๒๖๓

ภาคผนวก

๒๗/๑

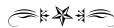
เกี่ยวกับผู้เขียน

๓๑๔

ตัวอย่าง

นิตยสาร ตำนานเรื่อง

พระราชา ทรงนามวิกรมมัทิตย์^๑ ครองราชย์อยู่กรุงอุชเชยนี้^๒ นับเวลามาถึงบัดนี้ได้เกือบ ๒,๐๐๐ ปี พระองค์เป็นกษัตริย์ ทรงนามเลื่องลือ สามารถทั้งในทางศึกแลในทางปกครอง ไพร่ฟ้าประชาชนให้อยู่เย็นเป็นสุข ทั้งเป็นผู้เอื้อเฟื้อต่อการ เรียนรู้ มีปราชญ์ ๙ คน เรียกว่า เนวรัตนกวี^๓ คือกาลิหาส เป็นต้น แต่งกลอนยอพระเกียรติไว้ปรากฏจนเวลานี้ว่า

^๑นามวิกรมมัทิตย์ คือ วิกรม แล อาทิตย์. อ่านว่าวิกรมมัทิตย์ หรือ วิ กระ มา ทิตย์

^๒อุชเชยนี้ เป็นพระนครหลวงแห่งแคว้นอัสสันทิ ที่สถิตพระเจ้าวิกรมมัทิตย์ มหาราช และเป็นนครอันเคารพแห่งหนึ่งของพวกถือไสยศาสตร์ ในภาษาเขมรถเรียกว่า อุชเชน และในปัจจุบันเรียก อุชเชน (เขียนตัวโรมันว่า Ujjein) (อภิธาน ร.๖)

^๓เนวรัตนกวี คือกวีทั้ง ๙ ซึ่งอยู่ ณ ราชสำนักพระเจ้าวิกรมมัทิตย์นคร อุชเชยนี้ และมีนามปรากฏว่า (๑) ชันวันตริ (๒) กษปณกะ (๓) อมรสิงห์ (๔) คังกุ (๕) เวตาลภักต (๖) ฌฎักรรปร (๗) กาลิหาส (๘) วราหะมัทิระ (๙) วรจุจิ (อภิธาน ร.๖)

รัชกาลพระวิกรมมหาราชเป็นเวลาที่วิชารุ่งเรือง

ประวัติของพระราชาพระองค์นี้ มีเรื่องจริงปะปนกันกับเรื่องซึ่งประดิษฐ์ขึ้น กล่าวตามความเป็นคำนำเรื่องนี้ว่า เมื่อพระวิกรมมหาราชทรงครองสมบัติรุ่งเรืองอยู่หลายปี จนพระชนมายุได้ ๓๐ พรรษา จึงทรงพระดำริว่า บ้านเมืองต่างประเทศที่ได้ทรงยินชื่อ แต่มิได้เคยเห็นนั้นมีมาก สมควรจะเสด็จไปดูให้เห็นเสียสักครั้งหนึ่ง ราชประสงค์คือจะเที่ยวสอดรู้การในบ้านเมืองเหล่านั้น หาช่องทางที่จะเอารวมเข้ามาเป็นเมืองขึ้นด้วยกำลังอาวุธหรือกำลังปัญญา ทรงคิดจะนี้ จึงมอบราชการบ้านเมืองให้พระอนุชา ทรงนามพระภรรตฤราชปกครองแทนพระองค์ แล้วทรงเครื่องปลอมเป็นโยคี^๔ มีพระโอสรองค์ที่ ๒ ทรงนามธรรมรวัชตามเสด็จ เที่ยวเตร็ดเตร่ไปในป่าแลเมืองต่างๆ

พระภรรตฤราชผู้อนุชา ซึ่งปกครองสมบัติแลราชการเมืองแทนพระราชนั้น เป็นบุรุษมีเหตุทัยซึ่มซาเป็นปกติ เพราะได้เสียนางผู้เป็นชายาไปด้วยเหตุประหลาด มีเรื่องตามที่กล่าวต่อกันมาว่า วันหนึ่งพระภรรตฤราชเสด็จออกล่าเนื้อในป่า พบหญิงแม่หม้ายเข้าสู่กองเพลิงซึ่งเผาศพพราหมณ์ผู้สามี หญิงนั้นแสดงความมั่นใจใจปราศจากความสะทกสะท้าน ครั้นพระภรรตฤราชเสด็จกลับถึงวัง จึงเล่าแก่นางผู้เป็นชายาแห่งพระองค์ว่า นางพราหมณ์มีความลัษยแล

^๔โยคี ผู้รู้หรือผู้ศึกษาในโยคกรรม มักใช้เรียกพราหมณ์ที่เพียวอยู่ในป่า และทรมานตนด้วยอาการต่างๆ

ความกล้าฉนั้นๆ พระชายาทูลตอบว่า เมื่อผัวสิ้นชีพไปแล้ว หญิงดียว่อมจะสิ้นชีวิตด้วยเพลิงแห่งความทุกข์ หากต้องตายในกองเพลิงซึ่งเผาผลาญเสียไม่ได้ พระภรรตฤราชทรงฟังดังนั้นก็นิ่งตรึงตรอง มิได้ตรัสประการใด ครั้นวันรุ่งเสด็จออกป่าล่าเนื้ออีกครั้งหนึ่ง ไม่ช้าตรัสให้มหาดเล็กเชิญเครื่องทรง ซึ่งขาดแลเปื้อนเปรอะ กลับไปทูลพระชายาว่า เกิดเหตุวิบัติในป่า พระภรรตฤราชสิ้นพระชนม์เสียแล้ว พระชายาได้ยินดังนั้นก็ล้มลงสิ้นชีวิตด้วยเพลิงแห่งความทุกข์ พระภรรตฤราชกลับจากป่าก็เสียพระหฤทัยหนักหนา มีอาการซึมเซากระเดียดไปข้างจะออกเป็นฤๅษีอยู่จำไป แม้มีชายาองค์อื่นๆ จำนวนไม่น้อยก็ไม่ทำให้แช่มชื่นได้ (จนได้นางมาใหม่อีกองค์หนึ่ง)

เมื่อได้รับตำแหน่งปกครองแทนพระองค์พระราชาแล้ว พระภรรตฤราชก็ปฏิบัติราชการโดยทางที่ชอบ แต่ไม่สนุกในงานที่กระทำ จนกามเทพ^๖ แผลงศรดอกไม้ทะลุหฤทัยอีกครั้งหนึ่ง

^๕ ฤๅษี แปลว่า ผู้มีปัญญอันได้มาจากพระเป็นเจ้า ฤๅษีมีเป็นหลายชั้น เช่น ราชรรษี (เจ้าฤๅษี) พราหมณรรษี (พรหมฤๅษี) เทวรรษี (เทพฤๅษี) มหรรษี (มหาฤๅษี) เป็นต้น และมีความรอบรู้สูงต่ำต่างๆ กัน มีอยู่ทั่วไปนับว่าเป็นพราหมณ์อย่างสูง (อภิธาน ร.๖)

^๖ กามเทพ ไอรสพระวิษณุกับพระลักษมีหรือนัยหนึ่งว่า เกิดจากนาภีพระพรหม, เป็นอริบตีในอัปสรคณา รูปเป็นชายหนุ่มช้วนแก้ว มีนางอัปสรเป็นบริวาร ชายาชื่อนางรติ มีธนูต้นอ้อยเป็นอาวุธ มีตัวผึ้งต่อกันเป็นสายปลายลูกธนูหรือลูกศรดอกไม้วรวม ๕ ดอก หมายถึงกามคุณทั้ง ๕

นางนั้นมีหน้าเหมือนพระจันทร์วันเพ็ญ มีผมดั่งเมฆ
สีนิลโลหิตซึ่งอุ้มฝนห้อยอยู่ในฟ้า มีผิวซึ่งแยียดอกมะลิให้ได้
อาย มีตาเหมือนเนื้อทรายซึ่งระแวงภัย ริมฝีปากเหมือนดอก
ทับทิม คอเหมือนคอนกเขา มือเหมือนสีแห่งทองสังข์ เอว
เหมือนเอวเลื้อยดาว บาทเหมือนดอกบัว พร้อมด้วยลักษณะ
นางงามอย่างแซก ซึ่งไทยเราที่แต่งกายก็กลอนก็พลอยเอา
อย่าง มาเห็นงามไปด้วย

พระชายาองค์ใหม่งามเช่นนี้ พระภรรตฤราชก็ลืมหลง
แต่นางมิได้จงใจรักดีต่อพระสามี กลับไปมีใจรักใคร่กับ
อำมาตย์หนุ่มคนหนึ่ง ชื่อมหิบาล มิซาก็เกิดเหตุ

ในที่ใกล้พระราชวัง มีพราหมณ์คนหนึ่งกับภริยา เป็น
คนจนยากแค้นแสนเข็ญ ไม่รู้จะทำอะไรก็ทำตบะ คืออดข้าว
แลทรมานตัวต่างๆ หน้าหนาวลงแช่น้ำ หน้าร้อนนั่งผิงไฟ
รอบตัว จนเทวดาเบ็ดเตล็ดพากันยำเกรงทั่วไป ในที่สุด
เทวดุตกลงมาจากสวรรค์ ยื่นผลไม้ให้ผลหนึ่ง บอกว่าเป็น
ผลไม้อำมฤต ถ้ากินแล้วจะยืนชีวิตอยู่คู่ฟ้า

ครั้นเทวดุตอันตรธานไปแล้ว พราหมณ์ก็อำปากซึ่ง
พันหมดไปแล้วเพื่อจะกัดแลกินผลอำมฤต พอนางพราหมณี
ร้องห้ามว่า “ท่านเอ๋ย ท่านจงยังซึ่งใจดูก่อน ความตายนั้น
เป็นทุกข์ชั่วขณะเดียว ความมีชีวิตยากแค้นเช่นเรานี้เป็น
ทุกข์ยาวนาน ท่านอยากจะมีทุกข์เช่นนี้จนค้ำฟ้าหรือ ความ
ยากจนนี้เป็นบาปที่เราทำไว้ในหนหลัง ท่านจะยึดทุกข์คือชีวิต
นี้ไปทำไมเล่า ผลไม้นั้นท่านอย่ากินเลย”

พราหมณ์ได้ยินภริยาท้วงดั่งนั้นก็ล้งเลในใจ นั่งนิ่งปากอ้าตาเพ่งอยู่สักครู่หนึ่ง จึงกล่าวแก่ภริยาว่า “ข้าได้รับผลไม้ไว้จากเทวทูตด้วยหมายจะกิน เมื่อเจ้าคัดค้านจะนี้ข้าก็สงสัยในใจ เจ้าผู้มีปัญญาจะเห็นควรให้ข้าทำอย่างไรต่อไปเล่า”

นางพราหมณ์ตอบว่า “ท่านกับข้าพเจ้าเวลานี้ก็แก่แล้ว ความชราย่อมเกียดกันความสุขซึ่งมีในใจหนุ่มแลสาว คนแก่จะอยู่ปรึมป์ราอีกช้านานก็หาประโยชน์มิได้ ถ้าการกินผลไม้กลับให้ความเป็นหนุ่มแก่ท่าน ข้าพเจ้าก็จะมิคัดค้านเลย”

พราหมณ์ได้ยินภริยากล่าวดั่งนั้นก็สิ้นความล้งเลในใจ ทิ้งผลไม้ลงยังพื้นดิน นางพราหมณ์ก็ยินดี แต่ช้อนความอึดใจไว้มิแสดงให้สามีเห็น ความอึดใจนั้นเกิดแต่ความเห็นแก่ตนเองฝ่ายเดียว คือนางพราหมณ์เห็นว่า นางได้อยู่เป็นสามีภริยากับพราหมณ์มากี่ช้านานจนถึงความชราเห็นปานจะนี้แล้ว ถ้าสามีกินผลอำมฤตยืนยงต่อไป ส่วนนางเองมีพินความตายได้ไซ้ ความเที่ยงธรรมจะมีก็หาไม่ ครั้นสามีทิ้งผลอำมฤตลงบนพื้นดินจะนั้นแล้ว นางก็กล่าวติเตียนความมีอายุยืนซ้ำเติมอีก จนสามีเห็นจริง กลับโกรธเทวดาว่านำผลอำมฤตมาให้ด้วยความปองร้าย หยิบผลไม้ชิ้นจะโยนเข้ากองไฟ ภริยาห้ามไว้แล้วกล่าวว่า “ท่านอย่าเพ่อทำเร็วไปนัก ผลไม้นี้มีใช้ของหาง่าย เมื่อได้มาแล้วก็ควรใช้ให้เป็นประโยชน์ ท่านจงไปเฝ้าพระภรตฤราช ถวายผลไม้ เธอคงจะประทานรางวัลให้สมแก่ราคาของ รางวัลนั้นแหละจะ

ปลดทุกข์คือความจนของเรา ท่านทำตบะมาช้านานจนได้ผล
เช่นนี้แล้ว ท่านจะกระทำตามคำข้าเพื่อให้ผลแห่งตบะนั้นเป็น
เครื่องนำมาซึ่งความสุขเกิด”

พราหมณ์สามิได้ฟังภริยากล่าวดังนั้นก็เห็นด้วย จึง
นำผลอำมฤตเข้าไปเฝ้าพระภรตฤราช ทูลให้ทราบคุณแห่ง
ผลไม้ นั้น แล้วทูลว่า “พระองค์จงรับผลไม้นี้เป็นของซึ่ง
ข้าพเจ้าถวายเถิด พระองค์ทรงพระชนมายุยืนนาน จะได้เป็น
ที่พึ่งแก่ประชาราษฎร์ทั่วไป แลถ้าประทานรางวัลแก่ข้าพเจ้า
ให้สมแก่ค่าแห่งผลไม้ ความเป็นที่พึ่งของพระองค์ก็จะยิ่ง
แผ่กว้างหรือออกไป”

พระภรตฤราชได้ฟังดังนั้นก็ทรงยินดี รับผลไม้จาก
พราหมณ์ แล้วตรัสให้พราหมณ์ตามเสด็จเข้าไปในคลังทอง
อันเป็นที่ซึ่งทองทรายกองอยู่หลายพ้อม แล้วตรัสให้พราหมณ์
ขนเอาไปเติมแรงที่จะขนได้ พราหมณ์ก็เปลื้องผ้าออกห่อ
ทองทราย และบรรจุในที่ต่างๆซึ่งจะบรรจุได้ รวมทั้งในปาก
อันพุทคล่องแลไม่มีพินนั้นด้วย ครั้นพราหมณ์ออกจากวัง
ไปแล้ว พระภรตฤราชก็เสด็จไปสู่ตำหนักแห่งพระชายา
องค์ใหม่ ประทานผลไม้แก่นางแล้วตรัสว่า “เจ้าจงกินผลไม้
อำมฤตนี้เถิด ความงามของเจ้าจะอยู่ให้ข้ามไปชั่วกาลนาน”

พระชายาซึ่งมีหน้าเหมือนพระจันทร์วันเพ็ญ มีผมหงอก
เมฆสีนิลโลหิตซึ่งอุ้มฝนห้อยอยู่บนฟ้า มีผิวซึ่งเยียดอกมะลิ
ให้ได้าย ฯลฯ ฯลฯ ทรงรับผลอำมฤตจากพระภรตฤราช
แล้ว วางพระหัตถ์บนอุระพระสามิ จุมพิตพระเนตรแล

พระโอรสจึงพลางทูลว่า “พระองค์จงเสวยผลไม้ที่เกิด หรือ
มิฉะนั้นแบ่งเสวยกับข้าพเจ้าองค์ละครึ่งผล เพื่อจะได้ยืน
ชนมาอยู่ไปด้วยกัน ความเป็นสาวอยู่เสมอนั้น ถ้ามิได้มีชาย
ผู้เป็นที่รักอยู่ด้วยแล้ว ประโยชน์อันใดจะมีเล่า”

พระภรรตฤทธราชทรงฟังดังนั้นก็แช่มชื่นในพระหฤทัย
แต่ตรัสแก่นางว่า ผลอำมฤตนั้นต้องกินคนเดียวหมดผล
จึงจะมีคุณดังกล่าว ถ้าแบ่งกินคนละครึ่งก็ไม่มีประโยชน์เลย
รับสั่งเท่านั้นแล้วก็เสด็จไปจากตำหนักนาง ทั้งผลอำมฤตไว้
ให้นางเสวยตามสบาย

ฝ่ายพระชายาผู้มีหน้าเหมือนพระจันทร์วันเพ็ญ มีผม
เหมือนเมฆสีนิลโลหิตซึ่งอุ้มฝนห้อยอยู่บนฟ้า ฯลฯ ฯลฯ
ครั้นพระสามีเสด็จพ้นตำหนักไปแล้ว นางก็ตรัสให้คนสนิท
ไปตามอำมาตย์หนุ่มผู้เป็นที่พึงพระหฤทัยไปที่ตำหนัก แล
ประทานผลอำมฤตแก่อำมาตย์หนุ่มด้วยกิริยาแลวจา ซึ่ง
ลำแดงเสนหาอย่างน้อยเสมอกับที่ได้แสดงต่อพระภรรตฤทธราช
ผู้สามี อำมาตย์หนุ่มรับผลอำมฤตด้วยกิริยาแลวจาซึ่ง
ลำแดงเสนหาไม่หย่อนกว่าที่นางลำแดง แล้วกลับจากตำหนัก
พระชายา พบนางสนมรูปงามคนหนึ่ง ซึ่งเป็นที่พิศวาสของ
อำมาตย์หนุ่มๆ ก็ให้ผลอำมฤตแก่นางนั้นด้วยกิริยาแลวจา
ซึ่งลำแดงเสนหาไม่หย่อนกว่าที่ได้แสดงต่อพระชายาประมาณ
๕ นาทีซึ่งพ้นมาแล้ว นางสนมรูปงามได้รับผลไม่สำคัญ ไม่
ทราบเรื่องแต่เดิมมา คิดจะหาความชอบต่อพระภรรตฤทธราช
โดยความฝันว่าจะได้เป็นใหญ่ จึงนำผลไม้ไปถวาย ทูลว่าเป็น

ผลอำมฤต ซึ่งถ้าเสวยให้หมดผล จะทรงพระชนม์ยืนยาว
ชั่วกาลปาวสาน

พระภรตตรราชทรงรับผลอำมฤตจากนางแล้ว ประทาน
ทรัพย์เป็นรางวัลมากมาย ครั้นนางออกจากที่เฝ้าแล้วก็ทรง
ถือผลไม้ในพระหัตถ์ พิศพลางทรงรำพึงว่า

“มายาคือความมั่งคั่ง แลมายาคือความรักนี้มีคุณดี
ที่ไหนบ้าง ความขึ้นบานอันเกิดแต่มายาทั้งสองนี้อยู่ได้ครู่เดียว
ก็กลับเป็นความขมตลอดชาติ ศฤงคาร^๗นี้เหมือนเหล้าใน
ถ้วยของนักเลงสุรา เมื่อจิบครั้งแรกมีรสดีเอิบอาบไปทั่วกาย
ยิ่งดื่มบ่อยเข้ายิ่งหย่อนรส ในที่สุดเป็นทุกข์อันหนัก ชีวิตนี้
มิใช่อื่นไกล คือความหมุนเวียนแห่งความขึ้นบานซึ่งเป็น
ความหลง กับความเร่าร้อนซึ่งเป็นความจริงเท่านั้น วันที่จะ
ตื่นจากชีวิตก็คือวันที่สุดแห่งชีวิตนั่นเอง ทางที่สองรองความ
ตื่นจากชีวิตนี้ก็คือความเป็นดาบส วัศรัทธาในตบะเพื่อ
พระผู้เป็นเจ้าจะได้ทรงกรุณาประทานในโลกหน้า ความสุข
ซึ่งไม่ประทานในโลกนี้”

เราได้กล่าวมาในเบื้องต้นว่า พระภรตตรราชเป็นผู้มี
หฤทัยซึ้งเขาชวนจะเป็นฤษีอยู่เสมอๆ แล้ว ถ้อยคำที่ทรง
รำพึงนี้เป็นคำของคนที่ไม่กลัวจะออกป่าเป็นดาบส เราท่านฟังดู
ไม่เห็นได้ความเป็นเรื่องเป็นราวอะไร เพราะเรายังอยู่ห่างไกล
จากความเป็นดาบสมาก แลมิได้แสวงที่จะออกป่าเป็นฤษีเลย

^๗ ศฤงคาร แปลว่า กาม

ส่วนพระภรรตฤาษนั้น เมื่อทรงรำพึงเช่นนั้นแล้ว ก็ตกลงในอุบายที่จะออกป่าเป็นโยคี แต่ยังคงอยากจะสนทนากับพระชายา ผู้มีหน้าเหมือนพระจันทร์วันเพ็ญ ฯลฯ ฯลฯ อยู่ จึงเสด็จไปตำหนักนาง ซ่อนผลอำมฤตไปด้วย ครั้นเสด็จถึงจึงตรัสถามว่าผลอำมฤตที่ประทานนั้น นางเสวยแล้วหรือ นางทูลตอบว่า “โผนพระองค์จึงตรัสถามเช่นนั้น ข้าพเจ้าได้รับประทานก็กินแล้วเป็นแน่ พระองค์ทรงเห็นข้าพเจ้าสว่น้อยไปกว่าเมื่อตะกี้หรือ”

พระภรรตฤาษทรงหยิบผลอำมฤตออกชูให้นางดู แล้วมีคำรัสแก่ราชบุรุษอำนวยการวิธีตัดหัวนางอย่างละเอียด ส่วนผลอำมฤตนั้นได้รับสั่งให้ล้างจนสิ้นมลทินที่ติดจากมือคนต่าง ๆ แล้ว ก็เสวยหมดทั้งผลแล้วทั้งราชสมบัติเข้าป่าเป็นโยคี คนบางพวกกล่าวว่า พระภรรตฤาษยังทรงโยคะอยู่ในแถบเขาหิมาลัย อันเป็นที่กว้าง ยากที่ใครจะไปตามพบ คนบางพวกกล่าวว่า เมื่อจำเริญตบะยิ่ง ๆ ขึ้น ก็ได้เข้าร่วมอยู่ในภาวะแห่งพระผู้เป็นเจ้า อันเป็นที่ประมวลคนดีทั่วไป

ส่วนราชสมบัติกรุงอุชชยนิซึ่งว่างผู้ปกครองนั้น ก็ร้อนถึงพระอินทร์ตามเคย พระอินทร์ตรัสให้อสูรตนหนึ่งชื่อ ปัทพีบาล ลงมาป้องกันกรุงอุชชยนิมิให้มีภัยมาถึง ต่อเมื่อพระวิกรมมาติศย์กลับเข้ากรุงเมื่อใดจึงให้อสูรกลับไปที่อยู่ได้ ปัทพีบาลรับเหวบัญญัติดังนั้นก็มาอยู่ประจำการที่กรุงอุชชยนิ เฝ้ายามทั้งวันทั้งคืนมิให้ภัยมีมาได้

ฝ่ายพระวิกรมมาติศย์ เมื่อเสด็จพาพระโอรสปลอมเป็น

โยคีเที่ยวเตร็ดเตร่ตามเมืองและป่าต่างๆ ประมาณปีหนึ่ง ก็บังเกิดเบื่อหน่าย เพราะเสื้อผ้าเครื่องทรงไม่สบายควรแก่ราชูปโภค บางคราวก็หิว บางคราวก็ต้องต่อสู้สัตว์ป่าที่นึกว่า กษัตริย์ ๒ องค์คือเนื้อ ๒ ก้อน อีหนึ่ง พระราชาทั้งราชสมบัติ ไปนานก็คิดเป็นห่วง เกิดวิตกต่างๆ ทั้งได้ยินลือกันว่าพระภรรตฤราชทั้งเมืองเข้าป่าเป็นฤๅษีไปเสียแล้ว เหตุเหล่านี้รวมกันทำให้พระวิกรมมหาราชพาพระโอรสหั้นพระพักตร์สู่นครสององค์ทรงดวนดำเนินหลายวัน ถึงประตูนครเวลาเที่ยงคืน พอจะเสด็จเข้าเมือง ก็มีผู้มีกายใหญ่ยืนขวางประตู ร้องถามด้วยเสียงดังสนั่นว่า “ใครมา จะไปไหน จงหยุดอยู่กับที่ แลบอกชื่อไปก่อน”

พระวิกรมมหาราชทรงโกรธเป็นกำลัง ตรัสว่า “เราคือพระราชาวิกรมมหาราช จะกลับเข้าสู่นครของเรา เจ้าคือใคร จึงกำเริบมาห้ามฉันนี้”

อสุรปถพีบาลตอบว่า “ข้าพเจ้าเป็นผู้ที่เทวดาให้มา รักษาเมืองนี้ ถ้าท่านคือพระราชาวิกรมมหาราชจริง จงมาสู้กันลองฤทธิ์ดูก่อน”

พระราชาตรัสว่า “ตกลง” เพราะไม่โปรดจะทำอะไร ยิ่งกว่ารบ ครั้นทรงเหน็บผ้าทรงมันคงแล้ว ก็ตรงเข้าต่อสู้กับอสุร อสุรนั้นกำหัดเท่าผลแตงโม ลำแขนแข็งแรงราวตะบองเหล็ก ฟาดลงมาแต่ละครั้งดังต้นไม้ใหญ่ซึ่งพายุพัดล้มฟาดลงมา ส่วนพระราชานั้นสูงเพียงสะดือยักษ์ ยักษ์ก็มลงฟาดกำหัดคราวไรก็ตวาดด้วยเสียงอันดัง คนที่ไม่กล้าหาญ

มันคงอาจแพ้เพราะเสียงนั้นอย่างเดียว

ต่อสู้กันอยู่ครู่หนึ่ง ยักษ์เหยียบพลาดล้มลง พระราชบุตรเข้าช่วยนั่งทับอยู่บนท้องยักษ์ พระราชาขึ้นชื่ออยู่บนคอ สองพระหัตถ์จิกลงไปเ็นกระบอกตา ตรัสว่าถ้ายักษ์ไม่ยอมแพ้ จะควักดวงตาออกเสีย

ยักษ์ร้องทูลว่า “พระองค์ได้ทีแล้ว นับว่าทำให้ข้าพเจ้าล้มได้ ข้าพเจ้ายอมถวายชีวิตของพระองค์แก่พระองค์”

พระวิกรมมฤตยทรงสำรวจแลตรัสว่า “เจ้าจะเป็นบ้า ดอกกระมัง เจ้าอยู่ในอำนาจของข้าแล้ว ข้าจะตัดลมหายใจของเจ้าเสียก็ได้ในบัดนี้ เจ้าจะกลับมาให้ชีวิตของข้าแก่ข้าอย่างไรเล่า เจ้าไม่ต้องให้ชีวิตข้าๆ ก็มีชีวิตต่อไปได้”

ยักษ์ตอบว่า “พระองค์อย่ากล่าวเยอหยิ่งให้เกินไป พระองค์ตั้งอยู่ในความไม่รู้ พระองค์จะสิ้นชีวิตในเร็ววันนี้เอง ถ้าข้าพเจ้าช่วยให้พระองค์พ้นภัยถึงแก่ชีวิต ก็คือข้าพเจ้ายอมถวายชีวิตแก่พระองค์ พระองค์จงฟังเรื่องซึ่งข้าพเจ้าจะเล่าถวาย แล้วทรงตรึกตรองดูเถิด ถ้าเชื่อข้าพเจ้าแล้วทำตามคำข้าพเจ้า พระองค์จะทรงชนมายุยืนยาว ประกอบด้วยผาสุกสวัสดิ เป็นที่พึงของประชาราษฎร์ไปชั่วกาลนาน แลเมื่อถึงคราวดับพระชนม์ ก็จะดับด้วยความไม่กระสับกระส่าย”

พระราชาแลพระราชบุตรเสด็จลงจากตัวยักษ์ยืนอยู่ยังดิน ยักษ์ลุกขึ้นนั่งแล้วเล่าเรื่องดังต่อไปนี้

“ในกรุงอุชชยีนีมีคนเกิดในวันเดือนปีเดียวกันแลฤกษ์เดียวกัน ๓ คน คนที่ ๑ คือพระองค์ผู้ทรงนามพระวิกรม

มาทิตย์ คนที่ ๒ เป็นบุตรคนค้ำน้ำมัน คนที่ ๓ เป็นโยคี
ฆ่าคนที่ ๒ ตายเสียแล้ว โยคินั้นฆ่าคนทั้งหลายที่มีโอกาส
ฆ่าได้เพื่อบูชานางทูลดา^๔ ครั้นฆ่าบุตรคนค้ำน้ำมันแล้ว โยคี
ก็ไปทำตบะห้อยตัวเอาหัวลงอยู่บนต้นไม้ในป่าช้า มีความคิด
จะฆ่าพระองค์ผู้เป็นพระราชา แลได้ฆ่าแล้วซึ่งบุตรของตน”

พระราชอาตรัสถามว่า “โยคีเหตุไรจึงมีบุตร”

ยักษ์ตอบว่า “ข้าพเจ้ากำลังจะเล่าอยู่เดี๋ยวนี้ ในเวลา
ซึ่งพระราชบิดาของพระองค์ยังทรงพระชนม์ครองราชสมบัติ
อยู่นั้นวันหนึ่งเสด็จออกเที่ยวป่า ได้ทอดพระเนตรเห็น
โยคีคนหนึ่งนั่งทำตบะอยู่ในป่า ผูกปลวกพากันมาทำรัง
เกาะอยู่รอบตัวโยคี สัตว์เลื้อยคลานต่างๆ พากันไต่ตามกาย
แลหน้า หมายว่าทำรังห้อยอยู่บนผม แต่โยคีก็มีได้รู้สึกตัว
นั่งนิ่งเหมือนคนไม่มีใจต่อ พิจารณาละเอียดจึงเห็นได้ว่า
มีชีวิต พระราชาทอดพระเนตรเห็นดังนั้นก็แปลกพระหฤทัย
ลึกลับหนึ่งก็เสด็จขึ้นพระนคร ทรงม้านั่งตรีกตรองตลอดทาง
ครั้นถึงพระนครก็รับสั่งถึงโยคินั้นรำไป ยิงทรงนกถึงแล
รับสั่งถึง ก็ยิงใคร่ทรงทราบเรื่องแลทดลองตบะแห่งโยคินั้น
ในที่สุดมีรับสั่งให้ปาวร้องท้าวพระนครว่า ถ้าผู้ใดทำให้โยคี
เข้ามาในพระนครได้อย่างล่ำพั้งความชักชวน จะประทาน
รางวัลมีจำนวน ๑๐๐ เหยียดสุวรรณ

^๔นามพระอูมา ปางที่มีภาคข้าน่ากลัวและดุร้าย พอหฤทัยแต่ให้บูชา
ด้วยโลหิตคน, ปางนี้มีรูปเป็นหญิงผิวเหลืองงาม ทรงพญาคัมภีร์เป็นพาหนะ (เสฐียร-
โกเศศ)

“ยังมีนางเวศยา^๔ คนหนึ่ง ชื่อนางวสันตเสนา มีชื่อเสียงชานาญการร้องรำทำเพลงยิ่งกว่าสามารถสำรวมฤตินางนั้นเข้าไปเฝ้าพระราชบิดาของพระองค์ อาสาจะพานำโยคีเข้ามายังห้องพระโรง และจะให้แบกธารกมาด้วย พระราชาทรงฟังก็สงสัยคำที่นางกล่าวว่าจะทำได้ แต่ประทานใบปลูแก่นางใบหนึ่งเป็นสัญญา ตกลงให้ทำตามอาสา แล้วประทานอนุญาตให้ออกจากห้องพระโรงไป

“นางวสันตเสนาครั้นออกจากที่เฝ้าแล้วก็ไปยังป่าเที่ยวหาโยคี พบนั่งหิวแลกระหายน้ำอยู่แถบใกล้ต้นไม้ใหญ่ มีอาการเหมือนใกล้จะสิ้นชีวิตด้วยความร้อนแลความหนาวนางจึงทำอาหารนํ้าอย่างหนึ่งซึ่งมีรสหวานแหลม ค่อยย่องเข้าไปใกล้แล้วค่อยๆ ปายอาหารนั้นที่ปากโยคีๆ รู้สึกความหวานก็เลียอาหารนั้นเข้าไป นางก็ปายเติมอีกเป็นหลายครั้ง ครั้นวันที่สามโยคีค่อยมีกำลัง พอรู้สึกนํ้าปายที่ปากก็ลืมตาขึ้นดู เห็นนางวสันตเสนา ก็ถามว่า ‘เจ้ามาที่นี่ทำไม’

“นางวสันตเสนาเตรียมตอบไว้แล้ว ครั้นโยคีถามดังนั้น ก็ตอบว่า ‘ข้าพเจ้าเป็นลูกสาวเทวดา ได้กระทำพรตอยู่ในสวรรค์ บัดนี้ข้าพเจ้าลงมาพักอยู่ในป่านี้เพื่อจะถือพรตต่อไป’

“โยคีเห็นนางรูปร่างงามก็คิดว่า การทรงพรตอยู่ใกล้ๆ นางมีโฉมเช่นนี้สำราญกว่าอยู่คนเดียวมาก จึงถามว่าที่อยู่ของนางอยู่ที่ไหน นางวสันตเสนาก็ชี้ว่าอยู่ใกล้ๆ นั้นเอง

^๔เวศยา หญิงผู้หาเงินในทางร่วมประเวณี, หญิงผู้มักมากในกามคุณ

แล้วแกะดินปลวกให้หลุดจากกายโยคี ชักชวนให้อาบน้ำชำระกาย แล้วพาไปที่กระท่อมซึ่งได้จัดให้มีผู้มาสร้างขึ้นเตรียมไว้ในป่านั้น ครั้นถึงกระท่อมได้เห็นของดี ๆ ต่าง ๆ ซึ่งควรแก่ชาวนคร ล้วนเป็นสิ่งซึ่งโยคีไม่เคยพบเห็น โยคิกก็พิศวงยิ่งนัก นางวสันตเสนาอธิบายว่า นางถือพรตชนิดที่ต้องใช้ของดีที่สุดซึ่งจะหาได้ ต้องแต่งตัวให้สวย ต้องกินอาหารประกอบด้วยรสทั้ง ๖ ทั้งต้องบำรุงความรื่นเริงต่าง ๆ (ชะรอยจะทำนองเดียวกันกับชนหมู่หนึ่ง ซึ่งนับถือคำสั่งสอนของวัลลภาจารย์^{๑๐} ยังมีอยู่ในอินเดียจนทุกวันนี้)

“ครั้นไปถึงกระท่อมนางวสันตเสนาก็เลี้ยมดูโยคีเป็นอันดี ฝ่ายโยคีเมื่อได้รู้รสทั้ง ๖ ก็ชอบใจ ละพรตอย่างเก่ามาถือพรตอย่างใหม่ ถือการกินแลดื่มแทนการอด มิชักก็ได้ อยู่กินกับนางวสันตเสนา ตามวิธีคนธรรพ์วิวาหะ^{๑๑} ครั้น ๑๐ เดือนล่วงแล้วไปก็มีบุตรคนหนึ่ง ดังนี้โยคีจึงมีบุตร

“ฝ่ายนางวสันตเสนานครั้นมีบุตรแล้ว วันหนึ่งจึงชักชวนโยคีผู้สามีว่า ‘ดูกรท่านผู้ทรงโยคะ เราได้ถือพรตมาในป่านี้นานแล้ว มา เราไปยังทำน้าอันเป็นบุญสถาน^{๑๒} ต่าง ๆ เพื่อล้างกายให้หมดบาปเป็นที่จำเริญสุขต่อไป’

^{๑๐} วัลลภาจารย์ ชื่อศาสดาองค์หนึ่งในนิกายไวษณพ โดยมีหลักคำสอนว่าไม่ควรถือพรตและทรมาณกายให้เป็นที่อภัยศแก่ร่างกาย (เสฐียรโกเศศ)

^{๑๑} คนธรรพ์วิวาหะ อยู่กินกันด้วยความพอใจ ไม่ต้องมีพิธีแต่งหรือผู้ใหญ่ยินยอม

^{๑๒} บุญสถาน สถานที่ศักดิ์สิทธิ์สำหรับแสวงบุญ - ชำระบาป บ้างเป็นแม่น้ำ, บ้างเป็นภูเขา

“โยคีได้ฟังดังนั้นก็เห็นชอบ จึงแบกทารกผู้บุตรขึ้นบ่า แล้วออกเดินตามนางผู้ภริยา นางก็นำตรงเข้ากรุงอุชชยีนี เข้ายังท้องพระโรงในเวลาที่พระราชอาประทับอยู่ พระราชา เสด็จอยู่ท่ามกลางอำมาตย์มนตรี ทอดพระเนตรเห็นนาง วสันตเสนานำโยคีแบกทารกเข้ามา ก็ทรงพระสรวลตรัสว่า ‘โอโฮ หญิงเวศยาไปพาโยคีแบกทารกมาแล้ว’

“พวกอำมาตย์มนตรีพร้อมกันทูลว่า ‘พระองค์ตรัส ถูกแท้ หญิงคนนี้เจียวรับจะไปพาโยคีมา นางรับจะทำอันใด ก็ทำอันนั้นสำเร็จแล้วทุกประการ’

“พระราชได้ทรงฟังก็ทรงพระสรวล ผู้ที่เฝ้าอยู่ก็หัวเราะ ขึ้นพร้อมกัน ประหนึ่งโยคีเป็นเครื่องสนุกอย่างใหญ่ ฝ่าย โยคีเมื่อได้ยินพระราชตรัสแลได้ยินคนอื่นๆ พูดเล่ห์วาทะ เกรี้ยวกราวดังนั้น ก็คิดว่าพวกนี้เจียวแต่งนางไปล่อเรา ให้เสียผลแห่งตบะที่ได้บำเพ็ญมา ครั้นรู้สึกเช่นนั้นแล้ว ก็แบกลูกขึ้นบ่าสาปคนทั้งหลายที่อยู่ในที่นั้น แล้วออกจาก ท้องพระโรงไป คำที่โยคีสาปนั้นไม่เป็นผลสำเร็จ เพราะเสีย ตบะเสียแล้ว

“ครั้นโยคีกลับไปถึงปากน้ำบุตรของตนเสีย แล้วเริ่ม ทำตบะใหม่ มาดหมายจะแก้แค้นพระราชบิดาแห่งพระองค์ บัดนี้พระราชบิดาก็สิ้นพระชนม์ไปแล้ว โยคีตั้งหน้าจะทำร้าย พระองค์ต่อไป หวังจะเอาเลือดพระราชาแลพระราชบุตรเป็น เครื่องบูชานางทูลดา เพื่อได้รับความเป็นใหญ่ในโลกเป็น ราชวงศ์”

ปัทมพิบาลเล่าเรื่องจบแล้ว ก็ทูลพระวิกรมมัทิตย์ว่า “ข้าพเจ้าได้กล่าวสัญญาแล้วว่าจะช่วยชีวิตพระองค์ พระองค์จงฟังข้าพเจ้าเถิด ต่อไปนี้จงระวังพระองค์ อย่าเชื่อคำผู้มีสำนักในหมู่คนตาย แลทรงจำใส่พระหทัยไว้ว่า ผู้ใดมุ่งจะฆ่าชีวิตพระองค์ พระองค์อาจตัดหัวผู้นั้นเสียก่อนได้โดยคลองธรรม ต่อนั้นไปจะทรงครอบครองสกลโลกด้วยความสุขปรากฏพระนามไปชั่วกาลนาน”

ปัทมพิบาลทูลเท่านั้นแล้วก็อันตรธานไป พระวิกรมมัทิตย์กับพระราชบุตรก็เสด็จเข้าไปในพระนคร

ฝ่ายชาวเมืองครั้นพระราชเสด็จคืนครองสมบัติก็พากันยินดีรื่นเริง ต่างแต่งกายโอ้อ่าประหวัดกัน บ้างก็ร้องรำทำเพลง บ้างก็ประโคมดนตรีก็ก้องไป เนาวรัตนกวีก็แต่งกลอนยอพระเกียรติเชิดชูเป็นเครื่องจำเริญพระยศ พระราชาก็ทรงสำราญ แวดล้อมด้วยพระราชวงศ์ อำมาตย์มนตรีแลจตุรงค์เสนา เหมือนหนึ่งสุรเทพนิกรแวดล้อม คัทรเทวราชครองราชย์อยู่ในกรุงอมราวดี จัดเป็นทิพยนคร ฉะนั้น

ฝ่ายพระวิกรมมัทิตย์ ครั้นสงบความรื่นเริงในการเสด็จคืนนครแล้ว ก็ทรงปกครองประชาราษฎร์โดยเยี่ยงอย่างประเสริฐ คนทำผิดก็ลงราชทัณฑ์ตามโทษานุโทษ เป็นต้นว่า อำมาตย์คนหนึ่งขึ้นชื่อว่ารับสินบน ก็โปรดให้บริพัตรสมบัติของอำมาตย์นั้นไปขึ้นท้องพระคลังเสียสิ้น คนชาติต่ำคนหนึ่งมีกลิ่นเหล้าออกจากปาก ก็โปรดให้ลักหน้าเป็นเครื่องหมาย

โทษ ช่างทองคนหนึ่งประกอบการฉ้อโกง ก็โปรดให้เอา
มิดโกนขีดเนื้อเป็นรอยยาวๆเหมือนฉีกผ้า คนหนึ่งเป็นคน
ปากร้ายพูดจาให้โทษ ก็โปรดให้เจาะที่กะโหลกหลังศีรษะแล้ว
เอาคีมจับลิ้นลากย้อนรอยไปออกทางช่องซึ่งเจาะนั้น คนฆ่า
คนตายสองสามคน ก็โปรดให้เอาขึ้นเผาทั้งเป็นบนตาราง
เหล็ก แลโปรดให้อ้อนวอนพระผู้เป็นเจ้าในขณะเดียวกัน
ให้คนเหล่านั้นพ้นโทษซึ่งน่ากลัวจะได้รับในปรโลก

ส่วนการรบแย่งเมืองของผู้อื่น ก็ได้ทรงทำด้วยความ
สามารถ มิช้าก็มีอาณาจักรไปในสากลโลก

วันหนึ่งพระวิกรมมหาราชเสด็จออกว่าราชการเมือง มี
พ่อค้าคนหนึ่งเข้าไปเฝ้าในท้องพระโรง พ่อค้าคนนั้นมาจาก
เมืองไกล ขึ้นชื่อว่ามั่งมีนัก ครั้นได้เข้าเฝ้าก็นำผลไม้ผลหนึ่ง
ถวายแล้วก็ทูลลาไป เมื่อพ่อค้าไปแล้วพระวิกรมมหาราชดำริว่า
คนที่ยกขบถมาให้เราระวังนั้นอาจเป็นคนนี้ก็ได้ ไม่ควรเรา
จะกินผลไม้นี้ ทรงดำริจะนั้นแล้วก็ตรัสเรียกชาวคลังมารับ
ผลไม้ไปรักษาไว้ รุ่งขึ้นพ่อค้าก็เข้าไปเฝ้าอีก แลถวายผลไม้
อีกผลหนึ่ง พระราชาก็ตรัสให้ชาวคลังรับผลไม้ไปเก็บไว้
เป็นดังนี้ทุกวัน จนผลไม้มีอยู่ในคลังกองใหญ่

วันหนึ่งพระวิกรมมหาราชเสด็จลงไปทอดพระเนตรม้า
ณ โรงม้านั้น ประสพเวลาที่พ่อค้าไปเฝ้า พ่อค้าก็ถวายผลไม้
ที่โรงม้า พระราชาทรงรับแล้วก็ทรงเคาะผลไม้เหล่านั้นเล่น แล
ทรงนั่งตรีกตรองอยู่ เผลอผลไม้ตกจากพระหัตถ์กลิ้งไปใกล้
ลิงซึ่งผูกไว้ในโรงม้านั้น สำหรับคอยรับอุปถัมภ์วันตรายต่างๆ

มิให้เกิดแก้ม้า ลิงเห็นผลไม้กลิ้งไปใกล้ก็ฉวยเอาไปฉีกกิน
ทับทิมเม็ดใหญ่งามช่วงโชติก็ตกลงจากผลไม้นั้น พระราชา
แลข้าราชการที่ตามเสด็จต่างก็พิศวง เพราะไม่มีใครเคยเห็น
ทับทิมงามเช่นนี้เลย

พระวิกรมมหาราชทอดพระเนตรทับทิมอยู่สักครู่หนึ่งก็
ระแวงพระหฤทัย ตรัสถามพ่อค้าว่า “เหตุไรเจ้าจึงให้ทรัพย์
แก่เราถึงเช่นทับทิมเมล็ดนี้”

พ่อค้าทูลว่า “คัมภีร์โบราณสอนว่า เมื่อจะไปเฝ้า
พระราชา ๑ ไปหาอุปราช ๑ ไปหาตุลาการ ๑ ไปหา
หญิงสาว ๑ ไปหาหญิงแก่ผู้มีลูกสาวซึ่งเราใคร่ได้ ๑ อย่าให้
ไปมือเปล่า ข้าพเจ้าได้ถวายทับทิมเช่นเดียวกันนี้แก่พระองค์
มานานแล้ว เหตุไรจึงรับสั่งแต่เมล็ดนี้เมล็ดเดียวเล่า ผลไม้
ที่ข้าพเจ้าถวายทุกๆ วันนั้น มีทับทิมอย่างเดียวกับเมล็ดนี้
ซ่อนอยู่ข้างในทุกลูก”

พระราชาได้ฟังดังนั้นก็ตรัสเรียกนายคลังให้ไปขน
ผลไม้มากทั้งสิ้น ครั้นขนมาแล้วก็ตรัสให้ผ่าออกดู พบทับทิม
ผลละเมล็ดขนาดใหญ่แล่นงามเสมอกันทุกๆ เมล็ด พระ
วิกรมมหาราชทอดพระเนตรเห็นก็ทรงโสมนัส จึงตรัสให้ตาม
พ่อค้าพลอยเข้ามา แล้วตรัสว่า “มนุษย์เราเมื่อสิ้นชีวิตแล้ว
จะพาสิ่งใดจากโลกนี้ไปสู่โลกหน้าได้นั้นไม่มี ความทรงธรรม
เป็นคุณวิเศษยิ่งสิ่งอื่นในโลกนี้ เพราะฉะนั้นเจ้าจงบอกแก่เรา
ว่าทับทิมเหล่านี้เมล็ดหนึ่งๆ มีค่าเท่าไร”

พ่อค้าพลอยทูลตอบว่า “พระราชารับสั่งถูกต้องทุก

ประการ ผู้ใดมีธรรมในใจ ผู้นั้นเป็นเจ้าของสิ่งทั้งปวงในโลก ธรรมย่อมจะเป็นเพื่อนไปในที่ทั้งปวง มีประโยชน์ทั้งในโลกนี้ แลโลกหน้า อันทัฬหีเหล่านี้ถ้าข้าพเจ้าทูลว่าแต่ละเมล็ดมีราคา ถึง ๑๐ ล้านล้านเหรียญสุวรรณ (๑๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐) พระองค์ก็ยังไม่ทรงทราบราคาจริงของทัฬหีเมล็ดหนึ่ง อันที่จริงราคาทัฬหีเหล่านี้ แต่ละเมล็ดอาจซื้อทวีปได้ทวีปหนึ่ง จากจำนวน ๗ ทวีปซึ่งรวมกันเป็นโลกนี้”

พระราชาก็ฟังก็ทรงสำราญพระหฤทัย ประทานรางวัลแก่พ่อค้าพลอย แล้วตรัสให้พ่อค้าผู้ถวายทัฬหีตามเสด็จคืนเข้าทูลพระโรง รับสั่งให้หนึ่งในที่อื่นควรแล้วตรัสว่า “ราชย์ไศวรร์ย์ของเราทั้งหมดไม่มีราคาครึ่งค่อนราคาแห่งทัฬหีนี้เมล็ดหนึ่งๆ ท่านเป็นคนหาประโยชน์ในการค้าขาย เหตุไรท่านจึงให้ทัฬหีแก่เราถึงเท่านี้”

พ่อค้าทูลตอบว่า “ข้าแต่พระราชารู้ประเสริฐ คัมภีร์โบราณกล่าวว่า ข้อความบางอย่างไม่ควรกล่าวในที่ชุมนุมคือการขอพร ๑ การร่ายมนต์ ๑ การวางยา ๑ การกล่าวคุณความดี ๑ การในเรือน ๑ การกินอาหารที่ห้าม ๑ การกล่าวลบหลู่เพื่อนบ้าน ๑ ถ้าข้าพเจ้าได้เฝ้าเฉพาะพระองค์ ข้าพเจ้าจะทูลความประสงค์ของข้าพเจ้า การอันใดในโลกนี้ ถ้าได้ยินถึง ๖ หู ก็สิ้นเป็นความลับ ถ้าได้ยินเพียง ๔ หู บางทีจะไม่มีใครทราบต่อไป ถ้าได้ยินแต่ ๒ หู แม้พระพรหมก็ไม่ทราบได้” (ตรงนี้เราท่านในสมัยนี้ควรเห็นว่า ถ้า ๒ หูนี้เป็นหูพระพรหมๆ ก็อาจทราบได้บ้างกระมัง)

พระวิกรมมหาราชทรงฟังดังนั้นก็รับสั่งให้พ่อค้าเข้าไปเฝ้าในที่ลับ แล้วตรัสว่า “ท่านได้ให้ทับทิมแก่เรามากมายขณะนี้ เรายังมิได้ทำอันใดตอบแทนเลย แม้จะได้เลี้ยงอาหารจนครั้งหนึ่งก็หามิได้ ท่านจะประสงค์สิ่งใดก็จงบอกเราเถิด”

พ่อค้าทูลตอบว่า “ข้าพเจ้ามิใช่พ่อค้า ข้าพเจ้าเป็นโยคีชื่อศานติศีล ข้าพเจ้ากำลังจะกระทำพิธีอันหนึ่งในป่าซำริมฝั่งแม่น้ำโคทวารี^{๓๓} เมื่อข้าพเจ้าทำสำเร็จแล้วจะได้ความเป็นใหญ่ในโลก ข้าพเจ้าขอเชิญพระองค์และพระธรรมราชผู้พระราชบุตรช่วยข้าพเจ้าในการนี้ เชิญเสด็จไปที่ป่าซำคืบหนึ่ง และกระทำการตามสั่งข้าพเจ้าทุกประการ ถ้าพระองค์โปรดข้าพเจ้าเช่นนี้ การพิธีของข้าพเจ้าจะสำเร็จ”

พระวิกรมมหาราชได้ยินกล่าวถึงป่าซำก็สะดุ้งพระหฤทัยด้วยระลึกถึงคำที่ยักษ์ทูลไว้ แต่พระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ทรงทราบวิธีซ่อนความรู้ลึกละมิดีให้ปรากฏในกิริยาอาการ โยคีศานติศีลจะได้ทราบวาทรงระแวงนั้นหามิได้ พระวิกรมมหาราชทรงนั่งตรึกตรองอยู่ครู่หนึ่ง ทรงดำริว่าได้ลั่นพระโอษฐ์แล้ว ถ้าไม่ทำตามจะเสียคำไป จึงตรัสว่า “เราจะไปยังป่าซำแลช่วยท่านในพิธีที่กล่าวนั้น ท่านจงบอกกำหนดวันและเวลาเถิด”

โยคีทูลว่า “เชิญเสด็จไปที่ป่าซำจำเพาะแต่พระองค์กับพระราชบุตร มิให้มีคนตามเสด็จ แต่ให้ทรงถืออาวุธไปด้วย กำหนดวันจันทร์แรม ๑๔ ค่ำเดือนนี้”

^{๓๓}แม่น้ำโคทวารี แม่น้ำใหญ่ในมณฑลเทกซัส ไหลผ่านแหลมอินเดียนไปออกอ่าวเบงกอล มีความยาว ๘๘๘ ไมล์

พระราชาทรงรับแมน่ำนั่นแล้ว โยคีก็ทุลลาลากว้างไป
เตรียมการสำหรับพิธีที่กล่าวนั้น

ฝ่ายพระวิกรมมหาราช ครั้นโยคีทุลลาลาไปแล้วก็เสด็จขึ้น
ข้างใน ทรงดำริข้อความซึ่งประหลาดคำมันแกโยคี ไม่มีท่าทาง
จะถอยได้ แต่การอันนี้เป็นเครื่องซึ่งอาจให้ได้อายุ จึงมิได้
รับสั่งแพร่พรายแก่ใคร แม้อำมาตย์ที่สนิทก็มิได้ตรัสให้
รู้เรื่อง

ครั้นถึงกำหนดกลางคืนแรม ๑๔ ค่ำ พระราชากับ
พระราชบุตรก็เตรียมพระองค์ ทรงผ้าโพกพันไปได้ทาง ทรง
ถือดาบอันเป็นอาวุธคู่พระหัตถ์ สามารถสู้รบทั้งที่เป็นมนุษย์
และมนุษย์ สององค์พากันเสด็จออกจากวังดำเนินไปตามถนน
บายพระพักตร์สู่ป่าช้าซึ่งอยู่ริมแม่น้ำโคทาวรี

คืนนั้นมืดนัก พายุพัดฝนตกเยือกเย็น ผู้คนไม่มีเดิน
ไปมาในถนน พระราชาและพระราชบุตรตั้งพระพักตร์รับ
ดำเนินไปจนเห็นแสงไฟอยู่กลางป่าช้า ก็เสด็จตรงเข้าไปหา
แสงไฟ เมื่อถึงขอบป่าช้า พระราชาหยุดชะงัก เพราะรังเกียจ
เหยียบพื้นดินโสโครกด้วยชากศพ ทรงเหลียวดูพระราชบุตร
เห็นมิได้ครั้นคร้ามเลย สององค์ก็ทรงดำเนินตรงเข้าไป

สักครู่หนึ่งถึงกลางป่าช้า พระราชาทอดพระเนตรเห็น
สิ่งซึ่งเป็นที่น่ารังเกียจต่างๆ อยู่ล้อมกองไฟซึ่งได้เผาศพใหม่ๆ
ภูตผีปีศาจปรากฏแก่ตาอบข้าง เลือคำรามอยู่ก็มี ช้างฟาด
งวงอยู่ก็มี หมาในซึ่งขนเรืองๆ อยู่ในที่มืดก็กินซากศพซึ่ง
กระจัดกระจายเป็นชิ้นเป็นท่อน หมาจิ้งจอกก็ต่อสู้กันแย่ง

อาหาร คือเนื้อและกระดูกมนุษย์ หมิกียืนเคียงกันดับแห่ง
ทารก ในที่ใกล้กองไฟเห็นรูปผืนนั่งยืนเลลลยอยู่เป็นอันมาก
ทั้งมีเสียงลมแล่น เสียงสุนัขเห่าหอน เสียงนกเค้าแมวร้อง
แลเสียงกระแสน้ำไหลกลับกันไป

ในท่ามกลางสิ่งน่าเกลียดน่ากลัวเหล่านี้ โยคีตานติศีล
นั่งอยู่ใกล้กองไฟ มีกะโหลกศีรษะวางอยู่บนเข่า มือถือ
กระดูกแข็งมือละท่อน เคาะกะโหลกเป็นเพลงให้ภูตต่างๆ
จำแลโลดไปมาอยู่รอบข้าง

พระวิกรมมัทธยทรงความกล้าอย่างที่สุด ดังจะเห็นได้
ในเวลาที่ยกยักษ์นั้นแล้ว แต่ความกล้านั้นประกอบด้วย
ความระมัดระวังพระองค์ ครั้นเห็นมนุษย์แวดล้อมด้วยผี
ดังนั้น ก็ซัดคิดถึงยักษ์ เห็นเป็นช่องอันดีที่จะทำลายศัตรู
ซึ่งมุ่งร้ายต่อพระองค์ ทรงคิดว่าในขณะนั้นถ้าตรงเข้าไปฟัน
ด้วยพระแสงดาบอันคมกล้าให้หัวโยคีขาดไป ก็จะทำให้
สำเร็จประสงค์โดยง่าย แต่ทรงรำลึกว่าได้ทรงสัญญาเสียแล้ว
ว่าจะมารับใช้โยคีในคืนวันนั้น จำต้องปฏิบัติตามข้อสัญญา
และระวังพระองค์คอยหาโอกาสในเวลาข้างหน้าต่อไป

พระราชาทรงดำริฉะนี้แล้ว จึงเสด็จทรงนำพระราชน
บุตรเข้าไป กระทำกริยาเคารพโยคีเป็นอันดี แล้วทรงนั่งลง
บนพื้นดินตามคำโยคีทูลเชิญ ลักครู่หนึ่งพระราชบุตรว่า
“เรามาทั้งนี้โดยสัญญาจะปฏิบัติคำสั่งแห่งท่าน ท่านจะให้เรา
ทำอันใดจงว่าไปเถิด”

โยคีทูลตอบว่า “พระองค์เสด็จมาถึงแล้ว ก็จงปฏิบัติ

ตามประสงค์ข้อหนึ่งของข้าพเจ้าก่อน คือในทิศใต้มีป่าช้า เช่นเดียวกันนี้อีกแห่งหนึ่ง ในป่าช้านั้นมีต้นโอศอก บนต้นโอศอกนั้นมีศพแขวนอยู่ศพหนึ่ง พระองค์จึงไปพาศพนั้นมาให้ข้าพเจ้าโดยเร็ว”

พระราชาทรงฟังดังนั้น ก็จับพระหัตถ์พระราชบุตรพากันเดินไปในทิศใต้ ทรงทราบแน่ในพระทัยว่าศานติคิลนี้เองคือโยคีซึ่งพระราชบิดาได้ทรงก่ออิริ ในเวลานี้ศานติคิลกำลังตั้งพิธีจะทำร้ายพระองค์แลพระราชวงศ์ของพระองค์ จำเป็นพระราชาท้องคิดอุบายป้องกันมิให้โยคีกระทำการเป็นภัยแก่พระองค์ได้ ทรงพระดำริเช่นนี้พลางดำเนินไป ได้ยินเสียงดนตรีของโยคีและเสียงฆฏปี่ศาลต่างๆ เต็มรำทำเพลง อื้ออึงไปในป่าช้า ทางที่เดินนั้นมีดิ่งแก่งจะเดินให้ตรงมิได้ทั้งมีฆฏตามล้อหลอกให้ตกใจ บ้างก็แก่งขวางจะให้สะดุดล้ม บ้างก็เป็นงูมาพันพระขงฆ์ บ้างก็ทำแสงวูบวาบข้างๆ ทางเดิน บ้างก็ทำเสียงดังลั่นไกลๆ พระองค์ แม้คนที่กล้าก็น่าหวาดเสียวไม่อาจดำเนินไปได้ แต่พระราชากับพระราชบุตรก็ได้ถอย พากันทรงดำเนินไปจนถึงป่าช้าซึ่งโยคีทูลนั้น ลึกครู่หนึ่งเห็นต้นโอศอกต้นใหญ่ลุกเป็นไฟแดงไปทั้งต้น พระราชาไม่ทรงย่อท้อก็เดินตรงเข้าไป ประเดี๋ยวได้ยินเสียงผีร้องบอกว่า “ฆ่าเสีย ฆ่าเสียทั้งสองคน จับตัวให้ได้ ช่วยกันจับตัวเผาในไฟบนต้นไม้ให้ไหม้เป็นจุณไป ทำให้รู้สึกพิษไฟแห่งบาดาล”

พระราชาก็ไม่ทรงครั่นคร้าม ก็ตรงเข้าไปถึงต้นไม้ แต่

เปลวไฟบนต้นอโศกนั้นมิได้ร้อน เพราะเป็นไฟที่ปีศาจลำแดง
หลอกเท่านั้น เมื่อเข้าไปถึงโคนต้นไม้ พระราชาก็หยุดพิศดู
ศพซึ่งแขวนคอบนกิ่งอโศก

ศพนั้นลืมน้ำตาล ลูกตาสีเขียวเรืองๆ ผมสีน้ำตาล
หน้าสีน้ำตาล ตัวผอมเห็นโครงเป็นซี่ๆ ห้อยเอาหัวลงมา
ทำนองคางคาว แต่เป็นคางคาวตัวใหญ่ที่สุด เมื่อจับถูกตัว
ก็เย็นชืดเหนียวๆ เหมือนงู ปรากฏเหมือนหนึ่งว่าไม่มีชีวิต
แต่ทางซึ่งเหมือนหางเพนนั้นกระดิกได้

พระวิกรมมหาราชทอดพระเนตรเห็นเช่นนั้น ก็ทรงคิดใน
พระหฤทัยว่า ตัวที่ห้อยอยู่นั้นคือเวตาล แต่เดิมทรงคิดว่า
ศพนั้นคือศพลูกชายของพ่อค้ำน้ำมัน ซึ่งยักษ์ได้หลอไว้ว่าโยคี
เอาไปแขวนไว้ที่ต้นไม้ ครั้นเมื่อเห็นเป็นเวตาลเช่นนั้นก็ทรง
พิศวง แต่ทรงดำริว่าชะรอยโยคีจะแกล้งเปลี่ยนศพลูกชาย
พ่อค้ำน้ำมันให้มีรูปเป็นเวตาลเพื่อจะลวงให้สนิทดอกกระมัง

ทรงคิดเช่นนั้นแล้วพระราชาก็ทรงปีนขึ้นไปบนต้นไม้
ตรัสให้พระราชบุตรยืนหลีกให้ห่างออกไป แล้วทรงพระ
แสงดาบฟันกิ่งไม้ซึ่งเวตาลห้อยอยู่นั้นขาดตกลงยังดินทั้ง
เวตาลด้วย ฝ่ายเวตาลเมื่อตกถึงดินก็ก่ดพ่นร้องเสียงเหมือน
ทารกซึ่งได้รับความเจ็บ พระราชาตรัสว่า “อ้ายตัวนี้มีชีวิต”
แล้วเสด็จโจนลงจากต้นไม้ ตรัสถามเวตาลว่า “เอ็งนี่อะไร”

ตรัสแทบจะยังไม่ทันขาดคำ เวตาลหัวเราะด้วยเสียง
อันทัง แล้วกลับขึ้นไปห้อยเกาะกิ่งไม้กิ่งอื่นอยู่บนต้นไม้
อย่างเก่า ห้อยพลางหัวเราะจนตัวแกว่งไปแกว่งมา

ฝ่ายพระราชาทรงคิดว่า เวตาลนี้คงจะเป็นบุตรชาย
พ่อค่าน้ำมันเป็นแน่ จำจะต้องปีนขึ้นไปตัดกิ่งไม้ลงมาอีกครั้ง
หนึ่ง จึงตรัสแก่พระราชบุตรว่า คราวหน้าเมื่อเวตาลตกลง
มาถึงพื้นดินก็ให้จับไว้ให้จงได้ ตรัสสั่งแล้วพระราชาทรงปีน
ขึ้นบนต้นไม้ ตัดกิ่งตกลงมาอีกกิ่งหนึ่งพร้อมกับเวตาล
พระราชบุตรคอยอยู่ข้างล่างก็ตรงเข้าจับเวตาลไว้แน่น พระ
ราชาเสด็จรีบลงจากต้นไม้เข้าช่วยพระราชบุตรยึดแล้วตรัส
ถามว่า “เอ็งนี่คือใคร”

ทันใดนั้น เวตาลก็หัวเราะด้วยเสียงอันดังแล้วลื่นหลุด
ลอยขึ้นไปเกาะอยู่บนต้นไม้อย่างเกา ห้อยพลางหัวเราะเย้ย
อยู่บนกิ่งไม้อันสูง

ฝ่ายพระราชามือเวตาลหลุดไปได้ถึงสองครั้งเช่นนี้
ก็ทรงพิโรธตรัสสั่งพระราชบุตรว่า เมื่อเวตาลตกลงมาถึงพื้นดิน
ให้ฟันหัวให้ขาดออกไป แล้วทรงปีนขึ้นต้นไม้ จับผมเวตาล
กระชากจนหลุดจากกิ่งไม้ที่เกาะ แล้วทิ้งลงมาถึงพื้นดิน
พระราชบุตรคอยอยู่ข้างล่างก็ฟันด้วยพระแสงดาบ ถูกหัว
เวตาลดาบบินไป ปรากฏเหมือนหนึ่งฟันหิน พอพระราช
าเสด็จลงจากต้นไม้มาถึงดินตรัสถามว่า “เอ็งคือใคร” เทบจะ
ยังไม่ทันสุดสำเนียง เวตาลก็หัวเราะแล้วลอยไปเกาะอยู่บน
ต้นไม้อย่างเกา

พระวิกรมมัทิตย์เสด็จปีนขึ้นไปและลงหลายครั้งก็ไม่
ย่อท้อ ปรากฏความเพียรเหมือนหนึ่งว่าจะยอมปีนขึ้นปีนลง
อยู่จนสิ้นยุค แต่ไม่จำเป็นต้องเพียรนานถึงเท่านั้น เพราะ

เวตาลยอมให้จับในครั้งที่เจ็ด แลกล่าวว่า แม่เหวตาก็ขึ้นใจ คนหัวดีไม่ได้ ฝ่ายพระราชาก็เมื่อจับเวตาลไว้ได้ ก็ปลดผ้า ผืนหนึ่งออกจากพระองค์ผูกเป็นย่ามจะใส่เวตาล เวตาลหนึ่งดู อยู่ครู่หนึ่งแล้วถามว่า “ท่านนี่คือใคร ท่านจะทำอะไร”

พระราชาก็ตรัสตอบว่า “เฝ้าจงรู้ว่าข้าคือพระวิกรมมหาราช พระราชากรุงอุชเชนี ข้าจะจับตัวเฝ้าไปให้คนคนหนึ่ง ซึ่ง เห็นสนุกในการเคาะกะโหลกหัวผีเป็นเพลงให้ผีฟัง”

เวตาลทูลตอบว่า “พระองค์ผู้เป็นพระราชาก็จำภาสิต โบราณไว้ว่า ลิ่นคนนั้นตัดคอคนเสียมากต่อมากแล้ว ข้าพเจ้า จะยอมตามพระหฤทัยพระองค์ แลตามเสด็จไปหาบุรุษที่ทำ ดนตรีด้วยกะโหลกหัวผี พระองค์จะผูกข้าพเจ้าสะพายหลัง เหมือนย่ามคนขอทานก็ตามพระประสงค์ แต่พระองค์จงฟัง คำข้าพเจ้าจำใส่พระหฤทัยไปตลอดทาง คือข้าพเจ้าเป็นผู้ ช่างพูด และทางเดินตั้งแต่ที่นี่ไปถึงป่าช้าซึ่งเพื่อนของพระองค์ นั้นทำดนตรีอยู่นั้นกินเวลาชั่วโมงเศษ ในเวลาเดินทางนั้น ข้าพเจ้าจะเล่านิทานเล่น เพราะปราชญ์ผู้มีความรู้ย่อมใช้เวลา ของตนในเรื่องหนังสือ มิใช่ใช้เวลาในการนอนแลการขี้เกียจ อย่างคนโง่ ในเวลาเล่านิทานนั้น ข้าพเจ้าจะตั้งปัญหาถาม พระองค์ แลพระองค์ต้องสัญญาข้อนี้เสียก่อน ข้าพเจ้าจึงจะ ยอมไปด้วย คือเมื่อข้าพเจ้าตั้งปัญหา ถ้าพระองค์ตอบจะ เป็นด้วยกรรมในปางก่อนบันดาลให้ตอบ หรือด้วยแพ้ความ ฉลาดของข้าพเจ้า เพราะข้าพเจ้าล่อให้ทรงแสดงความเย่อหยิ่ง ว่ามีความรู้ก็ตาม ถ้าตรัสตอบปัญหาข้าพเจ้าเมื่อใด ข้าพเจ้า

จะกลับไปที่อยู่ของข้าพเจ้า ต่อเมื่อพระองค์ไม่ตอบปัญหา เพราะได้สติ หรือด้วยความโง่เขลาของพระองค์ก็ตาม ข้าพเจ้า จึงจะยอมไปด้วย ข้าพเจ้าขอทูลแนะนำเสียแต่ในบัดนี้ว่า พระองค์จงสงบความหยิ่งในพระหฤทัยว่าเป็นผู้มีความรู้ เมื่อเกิดมาเป็นคนโง่แล้วก็จะยอมโง่เสียเถิด มิฉะนั้น พระองค์จะไม่ได้ประโยชน์ ซึ่งนอกจากข้าพเจ้าแล้ว ไม่มีใครจะอำนวยได้”

พระวิกรมมัททยได้ทรงฟังดังนั้น ก็คิดขัดเคืองในพระหฤทัย เพราะพระราชไม้มเคยฟังใครดูหมิ่นว่าโง่ แต่ครั้งจะไม่ยอมสัญญาตามคำเวตาล ก็จะได้ตัวไปดังประสงค์ ทรงดำริเช่นนี้แล้วมิได้ตรัสตอบประการใด ทรงจับเวตาลใส่ลงในย่ามยกขึ้นสะพาย แล้วตรัสให้พระราชบุตรรีบตามให้ทัน พลงเสด็จออกรีบทรงดำเนินไป

ฝ่ายเวตาลครั้นออกเดินได้สักครู่หนึ่ง ก็ทูลถามปัญหาสั้นๆ กล่าวด้วยลมแลฝนแลโคลนในถนน พระราชามีได้ตรัสตอบประการใด เวตาลจึงทูลว่า “ข้าพเจ้าจะเล่านิทาน ซึ่งเป็นเรื่องจริงถวายเป็นบัดนี้ พระองค์จงฟังเถิด”

นิทานเวตาล เป็นวรรณคดีชิ้นเดียวที่ชาวไทยคุ้นเคยกันพอสมควร ชาวไทยที่อายุ
เลยเลขสี่คงพอจะจำได้ เพราะต้องอ่าน นิทานเวตาล พระนิพนธ์กรมหมื่นพิทยาลงกรณ
(น.ม.ส.) ในแบบเรียนวรรณคดีไทย

◀ กองแถม นาดำนั่ง ▶

ความรู้มรยเสน่ห์ของ **นิทานเวตาล** นอกจากจะอยู่ที่เนื้อเรื่องของตัวนิทานแล้ว
อารมณ์ขันของ น.ม.ส. ก็เป็นส่วนหนึ่งที่เสริมรสชาติตามแบบไทย ๆ
อารมณ์ขันใน นิทานเวตาล พบได้จากการใช้สำนวนหรือคำที่ออกจะประชดตัวละครบ้าง
คำที่ให้ภาพขัดแย้งกับบริบทบ้าง หรือคำง่าย ๆ แต่ให้ภาพน่าขบขัน

◀ รบศ เวศร์ภาดา ▶

การอ่าน **นิทานเวตาล** ให้ได้รสชาติสูงสุด มิใช่อ่านเพียงให้ได้รสความเพลิดเพลินเท่านั้น
พินิจตัวอย่างเคาโครงหลักของเรื่องและข้อความที่ยกมาแล้วจะเห็นว่า ทุกคำ ทุกความ
มีความหมาย ซ่อนเงื่อนซ่อนปมไว้หลายชั้นเชิง การอ่านความหมายระหว่างบรรทัดจึงเป็น
ความสนุกสนานทางปัญญาอย่างหนึ่ง ผู้อ่านจะพบว่า ผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็น “ปราชญ์กวี” เช่น น.ม.ส.
ทรงพระอัจฉริยภาพลึกล้ำเพียงใด และหากได้อ่านความหมายระหว่างบรรทัดของนิทานทุกเรื่อง
ที่ซ่อนอยู่ภายในโครงเรื่องใหญ่ ก็จะได้พบความสลับซับซ้อนและเกิดความสนุกสนานทางปัญญา
ในทุกส่วนเสี้ยวของ นิทานเวตาล โลกทัศน์ และภูมิปัญญาตะวันออก ตลอดจนไหวพริบปฏิภาณ
ที่แฝงฝังอยู่ในเรื่องบอกผู้อ่านว่า นิทานเวตาล โดยตัวของมันเอง จากต้นฉบับสันสกฤตโบราณดั้งเดิม
“มิใช่ธรรมดา” เมื่อบวกกับความลึกล้ำของปราชญ์กวีไทยเช่น น.ม.ส. ซึ่งเป็นรัตนกวี
แห่งราชสำนักสยามด้วยแล้ว ก็ยิ่ง “ไม่ธรรมดา” อย่างแน่นอน

◀ ชลธิรา สัตยาวิธนา ▶

หมวดเรื่องสั้น

ISBN 978-616-18-8311-9

9 786161 883119

Cover Design: Nuchcha P.